

● REDACTIE: Dr C. EIJKMAN, Dr C. G. B. TEN KATE (Secretaris, Kampen, IJsselkade 20) en Tsj. Gs. DE VRIES

Noordoostpolderbewoners; 3e bericht (1942)

(tevens 20ste Publicatie van de „Club van Zuiderzeewaarnemers”)

(met plaat 1 en 2 en 1 tekstfiguur)

BEWERKT DOOR

J. MULLER.

Inleiding.

In verband met mijn werk op de Plantkundige afdeling van het Laboratorium der Noordoostpolder te Kampen, ben ik vanaf October 1941 in staat geregeld de ontwikkeling van de vogelstand in de Noordoostpolder na te gaan. Het onderzoek hiervan was door de „Club van Zuiderzeewaarnemers” ter hand genomen (zie voor 1e en 2e bericht Limosa, 12, p. 134 en 14, p. 77) en in 1941 in hoofdzaak verricht door mijn voorganger, H. Eikelboom, thans te Wageningen. Veel steun heb ik onderhouden van Dr C. G. B. ten Kate, die mij ook voor de bewerking van deze publicatie alle, voor het archief van genoemde club ingezonden gegevens ter beschikking stelde. Deze zijn afkomstig van de medewerkers H. Eikelboom, Dr ten Kate zelf, M. Luikinga, W. J. Resoort en H. Veldkamp. Verder was de heer I. Kristensen, biol. cand., die gedurende een deel van het voorjaar en de zomer op Schokland verbleef voor de studie van de fauna van de Noordoostpolder, zo vriendelijk zijn vogelkundige gegevens af te staan. Voor de dagen, waarop werd waargenomen en de poldergedeelten, die werden bezocht, zie op p. 64. Eerst zal een schets worden gegeven van de polder in het voorjaar. Dan volgt een korte bespreking van de verspreiding van enkele kenmerkende vogelsoorten over de verschillende terreinvormen. Een enkel woord wordt nog gewijd aan de veranderingen op Schokland en Urk, terwijl besloten wordt met een opgave van alle verzamelde broedgegevens. Een volledig overzicht van de, in de Noordoostpolder waargenomen vogelsoorten wordt niet gegeven, daar dit buiten het bestek van dit bericht zou vallen.

Het terrein.

Reeds in 1941 was een strook grond bij de oude kust, langs de dijk Blokzijl—Schokland en het Kamperzand tussen Ramspol en Schokland drooggevallen. Hierop ontwikkelde zich al terstond enige begroeiing, vooral

van zeebies (*Scirpus maritimus*), riet (*Phragmites communis*), rode ganzevoet (*Chenopodium rubrum*), duizendknoop (*Polygonum nodosum*) en moeraskers (*Nasturtium palustre*). Enkele broedgegevens werden hier verzameld door Eikelboom (ten Kate, 1941). Het droogmalen van de polder vond sindsdien regelmatig plaats, tot op 13 April een peil van 4 m — NAP werd bereikt, welk peil voorlopig werd gehandhaafd en waarbij vrijwel de gehele polder was drooggevallen.

In het voorjaar van 1942 was de begroeiing van het drooggevallen gebied nog vrijwel beperkt tot de delen, die vorig jaar al een plantenkled droegen. Deze, vaak nog ijle begroeiing bestond uit overwinterde planten, zoals de moerasandijvie (*Senecio paluster*) en uit jonge planten van de reeds genoemde soorten van vorig jaar (zie plaat 1, fig. 1, 2 en 3). De insectenfauna in dit gebied was zeer arm en ontwikkelde zich verder ook traag.

Het overige deel van de polder was nog onbegroeid en, voorzover het droog lag, vrijwel zonder enig dierlijk leven. De doodse verlatenheid van deze uitgestrekte zand- en kleivlakten, meestal zonder enig reliëf en waar slechts hier en daar de eentonigheid onderbroken werd door wat schelpen, kan een buitenstaander zich misschien moeilijk voorstellen. Een flauwe indruk ervan geeft plaat 1, fig. 2.

In de loop van de zomer bleek echter, dat grote oppervlakten, die in het voorjaar nog zonder enige begroeiing waren, meer of minder dicht begroeid raakten. Op de broedvogels van dit jaar kon dit, evenals de zware ontwikkeling van de planten op de in het voorjaar al begroeide gebieden, geen invloed meer hebben.

Naast dit reeds drooggevallen en begroeide deel van de polder is vooral het nog ondiep onder water staande deel van belang (zie de kaart en plaat 1, fig. 3). Door verlaging van het polderpeil en verdere ontwatering zal deze „natte oppervlakte” afnemen en beperkt blijven tot een kwelstrook langs de dijk, die nog lang zeer drassig zal blijven.

In verband met de ter plaatse aanwezige vogelstand bleek het dit voorjaar van belang te weten, of deze polderslikken, die, afhankelijk van regenval en verdamping, nog staan onder 0—15 cm water, een overeenkomstige voedselrijkdom vertoonden als bijvoorbeeld waddenslikken. Het is immers zeer de vraag of dergelijke gronden, die jaren lang onder 3—4 m brak en daarna onder vrijwel zoet water hebben gelegen, bij het vrij snelle gedeeltelijk droogvallen al terstond een voldoende rijke bodemfauna bezitten om ze voor voedselzoekende vogels aantrekkelijk te maken. Om dit na te gaan zijn op verschillende plekken in de polder slikmonsters genomen (op 15, 22, 26, 30 Juni en 10 en 17 Juli). Deze monsters werden gezeefd en de, er in voorkomende dieren zijn door Mej. Dr A. P. C. de Vos gedetermineerd, waarvoor ik haar gaarne mijn dank betuig.

Het bleek nu, dat onderscheid moest worden gemaakt tussen 2 soorten slik.

In de eerste plaats de gewone polderbodem, die uit ongeroerde, vaste klei bestaat. De bodemfauna bleek hier over het algemeen arm te zijn, behalve dicht onder de dijk, waar een iets rijkere fauna ontwikkeld was,

Foto Dr Ir W. Feekes.

Fig. 1. Voorjaarsbegroeiing van moerasandijvie (*Senecio paluster*) en zeebies (*Scirpus maritimus*). Noordoostpolder bij Blokzijl, Juni 1942.

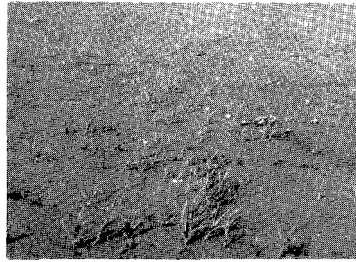

Foto Dr Ir W. Feekes.

Fig. 2. Begin zeebiesbegroeiing (*Scirpus maritimus*). Midden van de Noordoostpolder, eind Juli 1942.

Foto J. Muller.

Fig. 3. Polderslikken vanaf de dijk, 2 km ten W van Schokkerhaven. Op de voorgrond voorjaarsbegroeiing van moerasandijvie (*Senecio paluster*) en blaartrekkende boterbloem (*Ranunculus sceleratus*). Noordoostpolder, 22 Juni 1942.

Foto J. Muller.

Fig. 4. Grote kluitenkolonie (*Recurvirostra avosetta*) (1 op kaartje), gezien vanaf een onbewoonde bank. Op de achtergrond de dijk. Noordoostpolder tussen Lemmer en Urk, 3 Juli 1942.

Foto J. Muller.

Fig. 5. Jonge kluit (*Recurvirostra avosetta*), midden in zijn voedselgebied. Noordoostpolder, bij de grote kolonie tussen Lemmer en Urk, 26 Juni 1942.

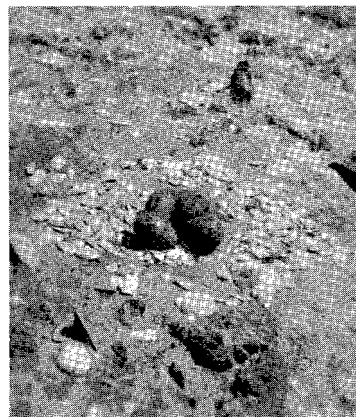
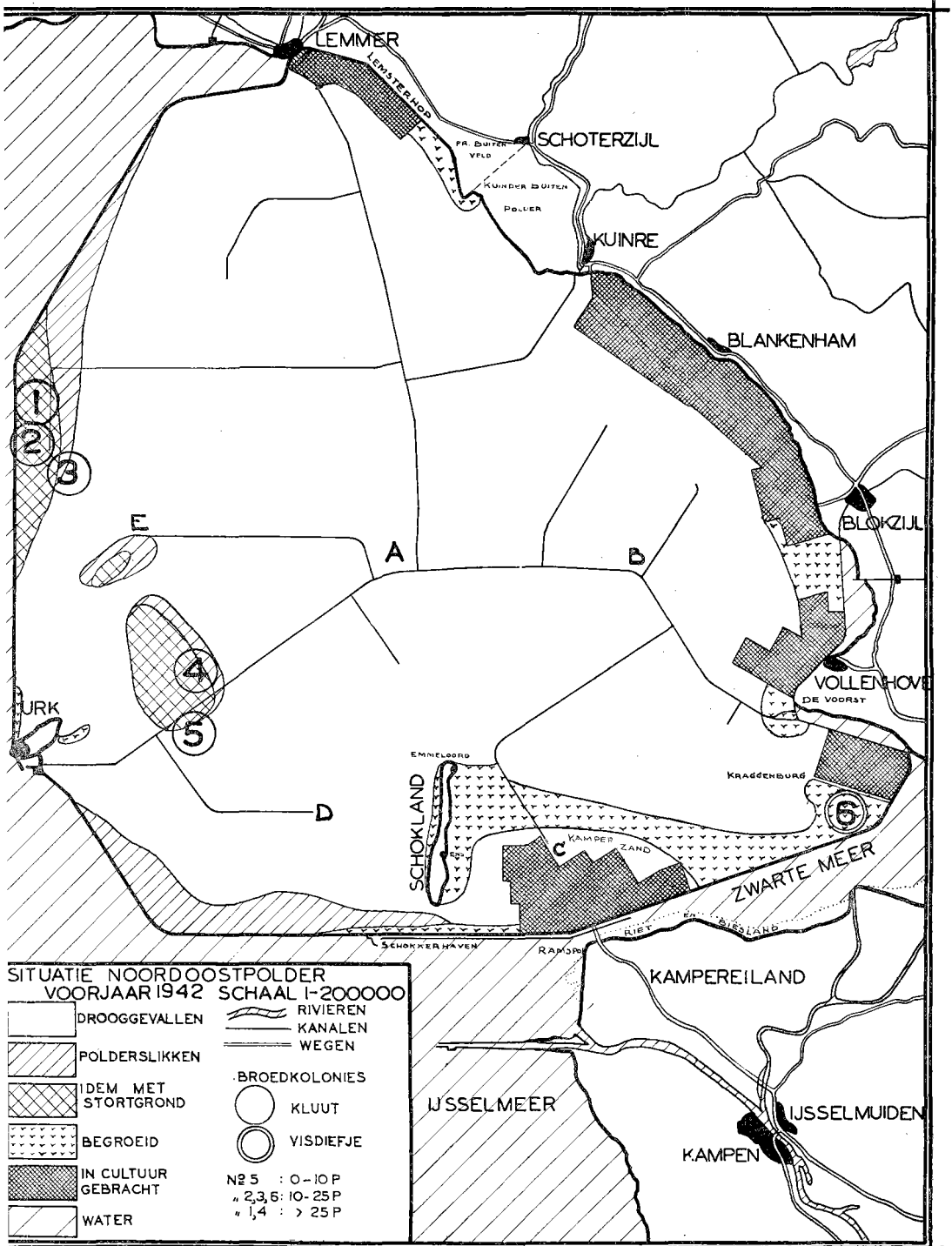

Foto J. Muller.

Fig. 6. N.st van de kluit (*Recurvirostra avosetta*). Noordoostpolder, grote kolonie, 26 Juni 1942.

die vooral bestond uit larven en poppen van Chironomiden. Op enkele plaatsen kwamen in vrij groot aantal voor de kleine slijkwormen *Limnodrilus hoffmeisteri* Clap. en, op één plek, *Nais elinguis* Müll. Oerst. In de loop van de zomer namen echter de Chironomiden- en andere Dipterenlarven zeer in aantal en verspreiding toe, zodat ook natte delen van de polder, die eerst vrijwel zonder leven waren, met larven bevolkt raakten, wat van invloed was op het voorkomen van de, hiervan afhankelijke steltlopers.

In de tweede plaats was de „stortgrond” van belang. Met het oog op grondverbetering is nl. op bepaalde delen van de toekomstige polder, elders gebaggerde grond gestort. Hierdoor was bij het droogvallen de gewone poldergrond over grote uitgestrektheden bedekt door een laag zeer slap slijk van 10—50 cm dik (zie plaat 2, fig. 5, die een indruk geeft van een dergelijk terrein). Deze slikgonden nu, bleken in het voorjaar een zeer rijke bodemfauna te herbergen. Vooral kwamen zeer veel voor de slijkwormen *Limnodrilus hoffmeisteri* Clap., *Limnodrilus claparedeanus* Ratzel, vrij veel *Chironomus*-larven en -poppen en soms larven van *Eristalis*, een zweefvlieg. In enkele monsters kwamen in klein aantal de Cladoceer *Ilicryptus sordidus* Lievin en Ostracoden voor. Deze kleine Crustaceën leven in de bovenste sliklaag. Het hierboven staande water bevatte in het voorjaar vrijwel geen andere Crustaceën. De ligging van deze voedselgebieden is op de kaart aangegeven.

Een klein deel van de polder was reeds in cultuur genomen (zie de kaart). Dit gebied leverde geen belangrijke gegevens op en zal dus verder niet ter sprake komen.

De verspreiding der vogels.

Hierboven is een vrij uitvoerige beschrijving gegeven van de verschillende terreinvormen. Juist door het actief kiezen van de geschikte terreinvormen vindt de verspreiding van de vogels plaats (Tinbergen, 1941). Enkele soorten, waarbij vrij duidelijk bleek welke eisen aan het terrein worden gesteld, of die voor bepaalde terreinvormen kenmerkend zijn, zullen nu iets nader besproken worden.

De volgende gevallen kunnen hierbij onderscheiden worden:

1. De vogel vindt in de polder een geschikt voedselgebied. De factor voedsel is hier allesbeheersend.
2. De vogel vindt hiernaast een geschikt voortplantingsterrein. Hier spelen nog andere factoren, die de mogelijkheid tot nestelen bepalen, een rol.
3. De vogel vindt alleen een geschikt voortplantingsterrein. Hierbij is de voedselrijkdom van het randgebied van belang.

1. Als kenmerkend voorbeeld van de eerste groep kan beschouwd worden het voorkomen van grote aantallen kleine zwanen (*Cygnus bewickii*) en wilde ganzen (*Anser* sp.) voor en na de winter 1941—1942 in het reeds drooggevallen ZO-deel van de Noordoostpolder. Hierop is al de aandacht gevestigd door Lebret en van der Heide (1942), die aldaar op 27 December 1941 ongeveer 700 kleine zwanen en 1200 kolganzen (*Anser albifrons*) konden waarnemen. Zij stelden vast dat de zwanen aasden op

de ondergrondse zetmeelrijke knolletjes van de zeebies (*Scirpus maritimus*), waarvoor ze ondiepe kuiltjes met de snavel in de grond woelden. Voor de ganzen namen zij vraat aan van de bovengrondse groene delen van de blaartrekkende boterbloem (*Ranunculus sceleratus*) en biezen (*Scirpus* sp.). Ik kon op 31 Maart tussen het Kamperzand en Kraggenburg eveneens het voorkomen van vrij grote aantallen kleine zwanen en grauwe ganzen (*Anser anser*) vaststellen. Mijn waarnemingen wat betreft de wijze van voedselzoeken van de zwanen, komen vrijwel overeen met wat door Le Bret en van der Heide is medegedeeld. Voor de ganzen neem ik eenzelfde wijze van voedselzoeken aan. Vraat van boterbloem of biezen heb ik niet kunnen vaststellen, daar de groene delen hiervan na de winter afgestorven zijn. Voor de zwanen betekent dit dus een wijze van voedselzoeken, die afwijkt van hun normale, in ondiep water. Voor de ganzen is dit een meer gewone wijze van azen.

Tot deze groep behoren ook de, in het voorjaar plaatselijk op de slikken in vrij groot aantal voorkomende steltlopers, zoals grutto's (*Limosa limosa*), kemphanen (*Philomachus pugnax*), tureluurs (*Tringa totanus*) en eenden, vooral bergeenden (*Tadorna tadorna*) en wilde eenden (*Anas platyrhynchos*). De verspreiding hiervan bleek vrij sterk gebonden aan de meerdere of mindere voedselrijkdom van het slik. Bij de dijk ten W van Schokkerhaven was, vooral in het voorjaar een afname van de aantallen voedselzoekende waadvogels vanaf de dijk in N-richting de polder in, waar te nemen, in overeenstemming met de afnemende voedselrijkdom van het slik. In de zomer bleken slikgebieden, waar in het voorjaar geen steltlopers werden waargenomen, wèl hierdoor bezocht te worden, wat een gevolg is van het reeds vermelde voorkomen in deze gebieden van Dipterenlarven in de zomer. De aantallen vogels op de slikterreinen in de Noordoostpolder groeiden in de loop van de zomer steeds, zodat begin October aantallen waargenomen werden, vooral in het NW-deel, langs de dijk Urk—Lemmer, die zeker niet onderdoen voor die, welke voor de wadden wel worden opgegeven (Tinbergen, 1941). Vooral waren dit wilde eenden, wintertalingen (*Anas crecca*), ook kleine troepjes grauwe ganzen (*Anser anser*) en rosse grutto's (*Limosa lapponica*).

2. Vertegenwoordigers van de tweede groep zijn de kluit (*Recurvirostra avosetta*), de bergeend (*Tadorna tadorna*) en de kleine, de strand- en de bontbekpluvier (*Charadrius dubius*, *Ch. alexandrinus* en *Ch. hiaticula*). De kluit is een voorbeeld van een vogel met een zeer gespecialiseerde wijze van voedselzoeken. Maaiend, met zijn dunne, opgewipte snavel zeeft hij kleine organismen uit ondiepe slikplassen. Als regel is de kluit gebonden aan dergelijke brakke plassen, waarbij hij het meestal moet hebben van de vrij rijke Crustaceën-fauna hiervan. In de Noordoostpolder bleken de stortgronden met hun rijke bodemfauna en zeer slappe samenstelling een gunstig voedselgebied te vormen, getuige de vestiging van niet minder dan ongeveer 170 paar kluiten, juist bij deze stortgronden. Deze terreinen zijn nog zwak brak. In het voorjaar liepen de zoutgehalten van de grondlaag van 5—20 cm uiteen van 2—3 g NaCl per l bodemvocht. Het hierboven staande water zal een lager zoutgehalte hebben, dat echter in de

loop van de zomer nog gestegen is. Daar het water vrijwel geen en de bovenste sliklaag slechts weinig Crustaceeën bevatte, lijkt het aannemelijk, dat de kluiten vooral van de, in grote hoeveelheden voorkomende slijk-wormen (*Limnodrilus* sp.) afhankelijk waren. Hun broedterrein vonden de kluiten op de omliggende zand- en kleibanken, waar ze in één grote en enkele meer verspreide, kleinere kolonies tot broeden zijn gekomen. Het begin der broedtijd viel, naar schatting, omstreeks eind Mei. Opvallend was het grote aantal geheel of ten dele mislukte broedsels. Zeker 10 % bevatte een of meer niet uitgekomen eieren. De nesten waren opgebouwd uit ter plaatse aanwezige schelpen (plaat 2, fig. 6), één geheel uit kleischilfertjes. Dat de kluiten in het voorjaar niet in het ZW-deel van de polder zijn verschenen, is misschien te verklaren door de mindere geschiktheid van het voedsel terrein (vrij stijf slik, minder dierlijk leven). De bergeend heeft een minder gespecialiseerde wijze van voedsel zoeken, hoewel deze in het slikgebied van de Noordoostpolder veel overeenkomt met de wijze van voedsel zoeken van de kluit. Ofschoon bergeenden in het voorjaar over het geheele slikgebied verspreid werden gevonden, zijn jongen slechts waargenomen in het gunstigste slikgebied, dus op de stortgronden. Dit is wellicht aan dezelfde invloed toe te schrijven, als bij de kluit werd vermoed. Nesten van bergeenden zijn niet gevonden. Ze zullen hoogstwaarschijnlijk wel tussen de bazaltblokken, die aan de binnendijkvoet waren gestort, genesteld hebben. Een andere broedplaats is vrijwel niet mogelijk.

De drie pluviertjes (kleine-, strand- en bontbekpluivier) kunnen beschouwd worden als de pioniers van de drooggevalle gronden. Hun aantal is echter gering (niet meer dan 15 paar zijn vermoedelijk broedend waargenomen) en hun verspreidingsgebied is beperkt tot de randdelen van de polder. Blijkbaar was slechts daar de insectenstand zodanig ontwikkeld, dat deze jagers met het oog er tijdens de broedtijd voldoende voedsel konden vinden. Als broedterrein leek de polder voor deze bewoners van kale vlakten zeer geschikt.

3. Het visdiefje (*Sterna hirundo*), waarvan zich een kleine kolonie in de ZO-hoek van de polder heeft gevestigd, is een goed voorbeeld van de derde groep van vogels, die in de polder alleen broeden. Hun voedsel terrein bevond zich op het nabijgelegen Zwarte meer. De nesten lagen verspreid tussen een matig dichte voorjaarsbegroeiing.

Tot deze groep kunnen ook gerekend worden de vogels, die duidelijk vanuit de eilanden of randgebieden de Noordoostpolder zijn binnengedrongen. De kievit (*Vanellus vanellus*), die de laatste jaren talrijk op Schokland broedde (ten Kate, 1941), heeft zich rondom Schokland in enkele paartjes gevestigd op het begroeide deel der polder, dicht bij het eiland. De velduil (*Asio flammeus*), die zich dit jaar in 2 paar op Schokland vestigde, heeft ook een broedpoging gewaagd in de polder, vlak naast het eiland, hoewel zijn voedsel terrein nog op het eiland zelf lag.

Samenvatting.

Op grond van de verzamelde gegevens kan de Noordoostpolder in het

broedseizoen 1942 slechts vogelarm genoemd worden. Alleen waar voedselrijke slikken voorkomen, is een vrij rijke bevolking van broed- en vooral trekvogels aanwezig. Zodra de polder droog ligt, is er een tijd, waarin dit nieuwe land waarschijnlijk op vele vogelsoorten afschrikwekkend werkt. De tegenstelling bijvoorbeeld tussen het rijke broedvogelleven in het Lemsterhop en de Kuinderbuitenpolder en de verlatenheid van de aangrenzende Noordoostpolder was zeer groot. Slechts een enkele scholekster (*Haematopus ostralegus*) waagde het naar het nieuwe land te verhuizen en bleef dan nog dicht bij de oude kust. Eerst langzaam komt, in verband met de natuurlijke begroeiing en insectenfauna, een, vermoedelijk arm blijvende vogelstand.

Een vergelijking met wat van de eerste jaren van de Wieringermeerpolder bekend is (Strijbos, 1931; van Dobben, 1932; Op de Cou, 1932), doet zien, dat deze in de eerste 2 jaren veel vogelrijker was dan de Noordoostpolder. In de Wieringermeer broedden vooral meer visdiefjes (*Sterna hirundo*) en strandpluivertjes (*Charadrius alexandrinus*). De dwergstern (*Sterna albifrons*), die vrij veel in de Wieringermeer broedde, ontbreekt in de Noordoostpolder tot nu toe geheel.

Schokland en Urk.

De overgangstoestand op Schokland, zoals beschreven door ten Kate (1941), veranderde in het voorjaar nog verder, door de diepe ontwatering, een gevolg van de hoge ligging van het eiland boven het polderpeil en van het droge voorjaar. Hieraan kan worden toegeschreven het geheel verdwijnen van de meerkoet (*Fulica atra*), vorig jaar nog talrijke broedvogel en fuut (*Podiceps cristatus*). Deze twee soorten zijn zelfs na de winter in het geheel niet meer op het eiland waargenomen. De wilde eend (*Anas platyrhynchos*) wist zich echter nog te handhaven. De baardmees (*Panurus biarmicus*), die vrij zeker in klein aantal op het Z-deel van het eiland broedde (ten Kate, 1941), is op 24 Maart nog in 5 exemplaren door J. Kloos en I. Kristensen op de Zuidpunt waargenomen. Daarna werd het rietland afgebrand en is de soort niet meer gezien. Gebleven zijn verder nog als broedvogel: spreeuw (*Sturnus vulgaris*), huis-mus (*Passer domesticus*), beide algemeen bij de buurten. De boerenzwaluw (*Hirundo rustica*) nestelde weer in 3—4 paar te Emmeloord. De witte kwikstaart (*Motacilla alba*) is ook dit jaar waarschijnlijk wel broedvogel geweest. De gele kwikstaart (*Motacilla flava*) was talrijk op de weilanden. Vooral op de Z-helft van het eiland broedden grutto's (*Limosa limosa*) en kieviten (*Vanellus vanellus*) vrij talrijk. In het rietland werden het gehele broedseizoen door veel rietgorzen (*Emberiza schoeniclus*) en kleine karekieten (*Acrocephalus scirpaceus*) waargenomen, terwijl ook de bruine kuikendief (*Circus aeruginosus*) weer bij Ens genesteld heeft.

De muizenrijkdom van het eiland, samengaande met het feit, dat er nu een uitgestrekt ruig terrein aanwezig is, heeft de vestiging van de velduil (*Asio flammeus*), in minstens 2 paar op het eiland en 1 paar in de polder, vlak bij het eiland, tot gevolg gehad. Nieuwe vestigingen zijn voorts nog de spotvogel (*Hippolais icterina*), tapuit (*Oenanthe oenanthe*), gekraagde roodstaart (*Phoenicurus phoenicurus*), koekoek (*Cuculus canorus*), toren-

valk (*Falco tinnunculus*), bergeend (*Tadorna tadorna*) en kemphaan (*Philomachus pugnax*).

In de loop van het broedseizoen werd echter op Schokland een begin gemaakt met het afbranden, omploegen en maaien van vrijwel het gehele rietland en het uitkammen en ten dele scheuren van het verwaarloosde grasland. Hierdoor zijn veel nesten van grutto's en kieviten, één, misschien twee nesten van de velduil, een nest van de bruine kuikendief en vermoedelijk nog nesten van wilde eenden en gele kwikstaarten vernield. De menselijke invloed is op Schokland zeer groot geworden, ten nadele van de vogelstand.

Op Urk, dat reeds sterk onder menselijke invloed stond (ten Kate, 1941), zijn de veranderingen minder groot. De grote troepen meeuwen en sterns, die er voor de inpoldering regelmatig in het weiland pleegden te vertoeven, waren echter reeds het vorig jaar van het eiland zelf verdwenen. Door de toenemende droogte waren ook de steltlopers zeer schaars geworden. In het droge voorjaar van 1942 stond er vrijwel geen water meer in de sloten. Het waren toen vrijwel alleen mussen (*Passer domesticus*) en spreeuwen (*Sturnus vulgaris*), naast enkele zwarte kraaien (*Corvus corone*), die de weilanden bevolkten. Ook de gele kwikstaart (*Motacilla flava*), die sinds de verkaveling vrij veelvuldig voorkwam (ten Kate, 1941), was dit seizoen vrijwel niet aanwezig. Na de regenval in Juli stond er, althans tijdelijk weer vrij wat water in de sloten, maar wat de vogels betreft, was einde Juli het beeld hetzelfde als daarvoor.

Overzicht waarnemingsdagen, 1942.

- 26 Maart: polder bij Lemmer, Kuinre en Blokzijl.
- 27 „ : Kamperzand en Kraggenburg.
- 31 „ : Kraggenburg.
- 7 April : Urk en omgeving.
- 9 „ : Kamperzand en polder bij Blokzijl.
- 13 „ : Kamperzand en Schokland (met Eikelboom).
- 14 „ : polder tussen Kamperzand en Kraggenburg.
- 16 „ : Kamperzand en Schokland.
- 21 „ : idem.
- 22 „ : Kamperzand.
- 29 „ : kanaal de Voorst — dorp A.
- 30 „ : polder tussen Vollenhove—Kuinre en Kuinre—Lemmer.
- 1 Mei : dijk Lemmer—Urk.
- 2 „ : Urk en omgeving.
- 5 „ : polder bij Kuinre.
- 11 „ : Kamperzand en Schokland.
- 13 „ : Kamperzand.
- 16—17 „ : Kamperzand en Schokland.
- 20 „ : polder tussen Kamperzand en Kraggenburg (met Eikelboom).
- 21—22 „ : Kamperzand en Schokland (Eikelboom).
- 23 „ : dijk Ramspol—Schokkerhaven (ten Kate).
- 29 „ : Kamperzand en Schokland.
- 3 Juni : Kraggenburg.
- 6 „ : idem.
- 10 „ : polder tussen Kuinre en Lemmer.
- 11 „ : dijk Lemmer—Urk—Ramspol.
- 15 „ : dijk Lemmer—Urk.

- 19 Juni : Kamperzand en Schokland.
 20 „ : polder tussen Schokland en dorp A.
 22 „ : polder tussen Schokkerhaven en dorp D.
 25 „ : polder bij Blokzijl.
 26 „ : dijk Lemmer—Urk over 15 km.
 28—29 „ : Kamperzand en Schokland.
 30 „ : polder tussen Urk en dorp E.
 1 Juli : polder ten O van Urk over 15 km; Kamperzand en Schokland (ten Kate).
 3 „ : dijk Lemmer—Urk over 15 km (met ten Kate).
 5 „ : polder tussen Ramspol en Kraggenburg (ten Kate).
 6 „ : polder ten O van Urk over 5 km (met ten Kate).
 7 „ : polder ten NO van Urk over 5 km (met ten Kate); polder rond Urk (Resoort).
 8 „ : dijk Urk—Lemmer over 15 km en polder aldaar over enkele km (Resoort).
 9 „ : polder ten NO van Urk en dijk Urk—Schokland (Resoort).
 10 „ : polder tussen Schokland en Urk (met Resoort).
 14 „ : polder bij Lemmer; Kamperzand in O-richting (ten Kate).
 17 „ : polder tussen Schokkerhaven en dorp D.
 21 „ : dijk Lemmer—Urk over 15 km en polder aldaar (Resoort).
 28 „ : Kamperzand in O-richting (ten Kate).
 29 „ : idem (ten Kate).
 31 „ : idem en dijk Ramspol—Urk (ten Kate).
 2 Aug. : Kamperzand in O-richting en dijk Ramspol—Schokkerhaven (ten Kate).
 7 „ : dijk Ramspol tot voorbij Schokkerhaven (met ten Kate).
 7, 8, 11 en 12 Aug.: dijk Ramspol—Urk—Lemmer (Luikinga en Veldkamp).
 9 Aug. : Kamperzand in O-richting (ten Kate).
 10 „ : Kamperzand en Schokland.
 13 „ : idem.
 14 „ : Schokland—dorp B—dorp A—Schokland.
 19—20 „ : Kamperzand en Schokland.
 24 „ : dijk Urk—Ramspol.
 25 „ : Kamperzand en Schokland.
 26 „ : Schokland—dorp D en verder.
 27 „ : Schokland.
 6 Sept. : Kamperzand in O-richting—dorp C (ten Kate).
 7 „ : polder ten NW van Schokkerhaven.
 9 „ : Kamperzand in O-richting—Schokland (ten Kate).
 11 „ : polder tussen Schokkerhaven en Urk.
 20 „ : Kamperzand en Schokland (ten Kate).
 27 „ : idem (ten Kate).
 30 „ : Schokland en polder ten W daarvan.
 6 Oct. : dijk Ramspol tot 10 km ten N van Urk.
 12—13 „ : dijk Urk—Lemmer en polder halverwege.

Opmerkingen:

Hoewel het deel der polder ten NW van dorp A, tot Lemmer niet bezocht is, ben ik mede, op grond van betrouwbare mededelingen van personeel van het laboratorium, dat wel in dit deel is doorgedrongen, er van overtuigd dat hier het beeld niet anders was, dan in de wel door mij bezochte centrale delen der polder.

Lijst van broedvogels in de Noordoostpolder, seizoen 1942.

Corvus c. corone L. — Zwarte kraai.

23 Mei nestelend op het platform van een lichtbaak op de leidam bij de Ramspol (ten Kate).

Passer d. domesticus (L.) — Huismus.

Algemeen bij de landbouwschuren tegenover de Ramspol en Vollenhove; zeer waarschijnlijk aldaar gebroed.

Motacilla fl. flava L. — Gele kwikstaart.

3 Juni 3 ex. met strootjes in de snavel op de dijk langs het Zwarte meer,
5 Juni 1 ex. met strootjes op de dijk tussen Ramspol en Schokkerhaven
(K r i s t e n s e n).

1 Juli zingend ex. tussen Ramspol en dorp C op het Kamperzand (t e n
K a t e).

29 Juli een paar ex. bij kamp Zwarte meer, tussen Kamperzand en Kraggenburg (t e n K a t e).

7 Augustus bij Lemmer aan het kanaal enkele ex. met bedelende jongen
(L u i k i n g a).

Motacilla a. alba L. — Witte kwikstaart.

Zeer algemeen langs de gehele dijk.

23 Mei een ex. met voedsel in de bek op de dijk Ramspol—Urk (t e n
K a t e).

Vanaf 18 Juni geregeld ad. vogels met juv. op de dijk waargenomen.

29 Juli 2 juv. ex. bij kamp Zwarte meer, tussen Kamperzand en Kraggenburg (t e n K a t e).

Acrocephalus sc. scirpaceus (Herm.) — Kleine karekiet.

29 Juni zingend in de rietbegroeiing aan de binnenkant van de dijk in de polder tussen Kamperzand en Schokkerhaven.

9 Juli weer gehoord, ongeveer dezelfde plaats (M u l l e r e n R e s o o r t).

2 Augustus idem (t e n K a t e).

7 Augustus bij Schokkerhaven zingend. Broedvogel?

Hirundo r. rustica L. — Boerenzwaluw.

Op 23 Mei en 29 Juli bij de schuren tegenover de Ramspol waargenomen; volgens een opzichter van de Cultuurtechnische afdeling van de NO-polderwerken nestelden twee paartjes in één der schuren (t e n K a t e).

Delichon u. urbica (L.) — Huiszwaluw.

11 Juni aan het gemaal bij Lemmer 14 bewoonde nesten.

25 Juni aan het gemaal bij de Voorst 29 bewoonde nesten.

1 Juli nestelend in 4—5 paar aan de landbouwschuren tegenover de Ramspol (t e n K a t e).

Asio fl. flammeus (Pont.) — Velduil.

21 April even ten NO van Ens (Schokland) in de polder een nest met een ei, later niet meer teruggevonden; vermoedelijk ondergestoven.

Tadorna tadorna (L.) — Bergeend.

Vanaf 1 Mei geregeld langs de dijk Lemmer—Urk en Urk—Schokkerhaven in paren en in troepen van soms wel 20 ex. waargenomen, maar geen nesten kunnen vinden.

3 Juli bij 7 km voorbij Lemmer bij de dijk een ad. ex. met 8, nog vrij kleine jongen in de polder (t e n K a t e e n M u l l e r).

8 Juli in het gebied tussen Lemmer en Urk op de slikken een troep van

23 jongen, 2 oude ex. met resp. ongeveer 20 en 15 vrij grote jongen en op grote afstand nog een troep waarbij jongen, te wer weg om het aantal te schatten (R e s o o r t).

10 Juli in het kanaal Urk—dorp A, 5—6 km vanaf Urk, een ex. met 15 of 16 jongen (M u l l e r e n R e s o o r t). In totaal zijn dus ruim 80 juv. waargenomen, wat zou wijzen op 7—8 broedparen.

Haematopus o. ostralegus L. — Scholekster.

11 Mei 1 paar op de ZW-hoek van het Kamperzand bij de dijk.

17 Mei idem.

20 Mei bij Kraggenburg een paar, dat een verdachte indruk maakte (E i k e l b o o m e n M u l l e r).

3 Juni nog sterkere indruk van broeden aldaar.

22 Mei aan de W-kant van Schokland een nest met 1 ei (E i k e l b o o m).

23 Mei 2 ex. laag binnendijks tussen Ramspol en Schokkerhaven langs vliegend (t e n K a t e) (zie 11 en 17 Mei).

10 Juni ten W van Kuinre in de polder, 150 m uit de oude kust, een nest met 4 zwaar bebroede eieren en een met 2 jongen en 1 aangepikt ei.

25 Juni tussen Vollenhove en Blokzijl, ongeveer 1 km uit de dijk een paar met 2 donsjongen.

9 Juli in de polder halverwege langs de dijk Urk—Ramspol een druk roepend paar, waarvan het niet uitgesloten was, dat het jongen had (R e s o o r t).

Charadrius b. hiaticula L. — Bontbekpluvier.

23 Mei op de ZW-hoek van het Kamperzand, bij de dijk een paartje dat de indruk maakte daar thuis te horen (t e n K a t e).

19 Juni in diezelfde omgeving een „vleugellam” alarmerend ex.

29 Juni op dezelfde plaats weer een dergelijke vertoning.

8 Juli op een paar km ten N van Urk, langs de dijk een ex. met 2 vrij grote, vermoedelijk bijna vliegvlugge jongen; 9 Juli op dezelfde plaats een druk fluitend paartje, dat steeds op dezelfde plek bleef (R e s o o r t).

Charadrius dubius curonicus Gm. — Kleine pluvier.

20 Mei bij Kraggenburg enkele ex. die daar wel een nest konden hebben; ook een nestkuiltje gevonden (E i k e l b o o m e n M u l l e r).

22 Mei aan de W-kant van Schokland, in de polder een nest met 4, zwaar bebroede eieren (E i k e l b o o m).

3 Juni bij Kraggenburg weer 2—3 ex., vrij zeker aldaar broedend.

19 Juni langs de NW-kant van Schokland in de polder ongeveer 5 paar, druk roepend en heen en weer vliegend, vermoedelijk met jongen.

28 Juni idem.

1 Juli zeer heftig alarmerend ex. tussen dorp C en Emmeloord (t e n K a t e).

9—11 Juli steeds om de N-punt van Schokland aanwezig (R e s o o r t).

10 Juli in de haven van Emmeloord (Schokland) een familie van 5 stuks (M u l l e r e n R e s o o r t).

Naast deze gegevens, die wel allen vrij zeker op broeden wijzen, is de kleine pluvier tijdens het broedseizoen nog op de volgende plaatsen waar-

genomen: 25 Juni bij Blokzijl in de polder 2 paar, 1 Juli ten ZO van Urk 6 ex. en verder geregeld in enkele ex. langs de dijk Schokkerhaven—Kamperzand.

Charadrius a. alexandrinus L. — Strandpluvier.

30 Juni bij Urk op het hogere zandige gedeelte ten NO van het eiland 2 ad. ex. en 1 of 2 juv.; ook een ad. vogel, die met lamme vleugels rondliep.

1 Juli aan de ZO-kant van Urk ongeveer 10 ex., waarvan één weer half verlamd rondliep.

6—7 Juli enkele ex. ten NO van Urk (t e n K a t e e n M u l l e r).

7 Juli ten Z van Urk een ex., dat druk trachtte weg te lokken (R e s o o r t).

Vanellus vanellus L. — Kievit.

13 April langs de O-zijde van Schokland in de polder 2 nesten, ieder met 4 eieren, terwijl vermoedelijk nog 2 paar nestelden (E i k e l b o o m).

21 April op hetzelfde terrein 6 paar aanwezig.

21 Mei ten NO van de Middelbuurt nog 2 nesten met ieder 4 eieren. Langs de W-kust van Schokland 3 paartjes, waarvan een jong werd gevangen (E i k e l b o o m).

3 Juni bij Kraggenburg 2 paar, die daar zeker broedden.

Recurvirostra a. avosetta L. — Kluit.

1 Mei halverwege langs de dijk Lemmer—Urk enkele paren in de polder, een troep van 60 ex. uit zee komend en in de polder neerstrijkend; later vlogen weer enkele kleine troepjes terug in NW-richting.

11 Juni op dezelfde plaats op een zandplaat in de polder, ongeveer 150 m uit de dijk een kolonie van, naar schatting vanaf de dijk, ongeveer 100 paar (1 op de kaart); 400 m verder zuidelijk een kleinere van ongeveer 25 paren (2 op de kaart).

15 Juni de zandplaat met de grote kolonie bezocht en vastgesteld, dat er ongeveer 70 broedende paren en al veel lege nesten waren. Er liepen enkele jongen rond, waarvan er 5 konden worden geringd. Verse legsels waren echter ook nog te vinden (1 legsel in coll. t e n K a t e).

26 Juni, dezelfde plaats, minder in aantal; op de kleinere kolonie nog maar enkele broedende paren, 2 jongen geringd.

30 Juni op een zandplaat, vanaf de grote kolonie verder in ZO-richting de polder in, nog ongeveer 10 paar, alarmerend; enkele jongen, maar geen nesten meer (3 op de kaart).

1 Juli 3—4 km ten NO van Urk over een groot gebied tot aan het kanaal, meer dan honderd ex.; één nest gevonden.

3 Juli op de grote kolonie (1) nog één 4-legsel op uitkomen en twee nog bebroede legsels; verder enkele nesten met niet uitgekomen eieren en 1 nog vrij vers dood donsjong (t e n K a t e e n M u l l e r).

6 Juli op het terrein ten NO van Urk (zie 1 Juli en 4 op de kaart) op kleine zand- en kleibanken 7, 14, 6 en 6 oude nesten gevonden en één halfwas jong gevangen en geringd (t e n K a t e e n M u l l e r).

10 Juli op een kunstmatige zandheuvel ten Z van het kanaal Urk—dorp

A, op 2—4 km van Urk (5), nog resten van 10 nesten (Muller en Resoort).

11 Augustus ter hoogte van de grote kolonie nog 400—450 ex. aanwezig, waaronder een vliegvlug jong ex. (Veldkamp).

12 Augustus, zelfde plaats zeker 450 ex. en 2, nog niet vliegvlugge jongen (Luikinga).¹⁾

Sterna b. hirundo L. — Visdiefje.

3 Juni ten Z van de oude strekdam van het Zwolse diep (Kraggenburg) in de polder een kolonie van, naar schatting 15 paar; 3 nesten gevonden met verse eieren (6 op de kaart).

6 Juni nog 2 verse legsels er bij gevonden (1 legsel in de coll. ten Kate).

3 Juli tussen Lemmer en Urk vanaf de dijk enkele ex. met visjes in de snavel en alarmerend de polder in zien vliegen; op kleine zandplaten bij de grote kluitenkolonie enkele ex. zien zitten. Mogelijk hebben dus daar ook enkele paartjes gebroed (ten Kate en Muller).

5 Juli: het terrein bij Kraggenburg is sedert 2 à 3 weken in bewerking; maximaal 6, meestal 2 à 4 alarmerende ad. vogels, waarvan 1 met voedsel in de snavel; wel uitwerpselen, maar geen jonge vogels te vinden (ten Kate).

Vermoedelijk broedde de soort ter plaatse ook reeds in 1941: op 30 Juli ten N van het Zwolse diep toevend, kwamen een negental ex. vanaf de overzijde alarmerend boven ons vliegen (ten Kate).

? *Larus r. ridibundus* L. — Kapmeeuw.

11 Juni langs de dijk Lemmer—Urk, op ongeveer 7 km vanaf Lemmer een alarmerend en stotend paar; geen nest kunnen vinden, hoewel ik de indruk kreeg dat het ergens tussen de bazaltblokken aan de binnenzijde van de dijk gezeten moet hebben.

Lijst van nieuwe broedvogels op Schokland, 1942.

Hippolais i. icterina (Vieill.) — Spotvogel.

Begin Juni steeds druk zingend op Emmeloord; later in Juni wel geregeld, maar minder druk (Kristensen).

1 Juli druk zingend ex. bij Emmeloord (ten Kate).

In Juli niet gehoord, wel 2 maal één ex. op Ens; van 3 tot half Augustus telkens vrij druk zingend op Emmeloord, hoewel niet zo geregeld als in Juni (Kristensen).

? *Oenanthe oe. oenanthe* (L.) — Tapuit.

Juni—Juli steeds enkele op Schokland; eind Juli ook juv. (Kristensen). Vermoedelijk heeft de soort dus wel in enkele paartjes in de droogliggende steenglooiingen langs de rand van het eiland genesteld.

¹⁾ Op 12 October waren halverwege Urk—Lemmer in de polder nog ruim 500 ex. aanwezig.

Bij het ter perse gaan werd bericht ontvangen van den heer J. P. Douma, kantonier bij de Zuiderzeewerken te Lemmer, dat hij op 4 km van het gemaal te Lemmer in de richting Kuinre, op 25 Mei 6 nesten van de kluit had gevonden. De vogels zochten hun voedsel langs de kant van het kanaal en op het opgespoten slik van de vloeimolens. Zij waren dus blijkbaar aangetrokken door een zelfde soort milieu als uitvoerig beschreven op p. 62.

? *Phoenicurus ph. phoenicurus* (L.) — Gekraagde roodstaart.

De gehele maand Juni 1 paartje op Ens; van 7 tot 15 Juni 1 paartje op Emmeloord en in Juli enkele juv. op Schokland (Kristensen).

Cuculus c. canorus L. — Koekoek.

4—20 Juni geregeld de roep gehoord; 4 Augustus tuimelt een jong bij Emmeloord van een telefoondraad, daarna tot 8 September waargenomen; 6 Augustus, een 2e jong, vliegt nog slecht, herhaaldelijk in gezelschap van een gele kwikstaart; 7—14 Augustus steeds de 2 juv. ex. samen (Kristensen).

Asio fl. flammeus (Pont.) — Velduil.

11 Mei op de Z-punt een nest met 4 eieren.

16 Mei bevatte dit 8 eieren.

21 Mei was het nest leeg (Eikelboom).

Eind Juni werd bij het barakkenkamp ten N van Ens een nest met 7 donsjongen gevonden, waarvan er 2 goed opgroeiden, op 29 Juni werden geringd en half Juli met de ouden verdwenen waren.

Falco t. tinnunculus L. — Torenavalk.

Op 21 Mei op Ens een bewoond nest in een boom (Eikelboom). De oude vogels van Mei tot September steeds waargenomen en op 26 Juli 2, reeds goed vliegende jongen bij Ens (Kristensen).

Tadorna tadorna (L.) — Bergeend.

Volgens een artikel in Amoeba (Van de Griend, 1942) heeft onder de vloer van een houten keet bij Ens een paar gebroed. Bij het afbreken van de keet werd het nest gevonden (einde Mei), waarna het verloren ging.

Philomachus pugnax (L.) — Kempphaan.

Op 10 Juli op de N-punt een ♀, uit de gedragingen waarvan vrij zeker moest worden afgeleid, dat er jongen aanwezig waren. De vogel riep zacht, vloog steeds rond en vertoonde op de grond verlamingsverschijnselen (Muller en Resoort).

Overigens alleen op 29 Mei 2 ex. op de Z-punt waargenomen.

Literatuur.

Dobben, W. H. van (1932): Over de nieuwe bevolking der Wieringermeerpolder. *Orgaan Club Ned. Vogelk.*, 4, p. 115—119.

—, (1935): Gegevens over de Wieringermeerpolder in het broedseizoen 1934. *Ibidem*, 7, p. 101—103.

Griend, R. van de (1942): Nieuws uit de N.O.-polder (II). *Amoeba*, 21, p. 70—71.

Kate, C. G. B. ten (1936): De vogels van het Zuiderzegebied. *Flora en Fauna der Zuiderzee, Supplement*.

—, (1941): De avifauna van Urk, II. *Limosa*, 14, p. 20—41.

—, (1941): Noordoostpolderbewoners (2e bericht). *Ibidem*, 14, p. 77—78.

—, (1941): De avifauna van Schokland, III. *Ibidem*, 14, p. 87—108.

Lebret, T. en G. D. van der Heide (1942): Het voorkomen van kleine zwanen, *Cygnus b. bewickii* Yarr., in de Noordoostpolder. *Ardea*, 31, p. 148—150.

Op de Coul, P. G. (1932): De Wieringermeerpolder in het broedseizoen 1932. *Orgaan Club Ned. Vogelk.*, 5, p. 13—18.

Strijbos, J. P. (1931): Nieuws van het nieuwe land. *De Levende Natuur*, 36, p. 214—218.

Tinbergen, L. (1941): *Vogels in hun domein*. Amsterdam.